

TAM METİN KİTABI

II. ULUSLARARASI EL RUHA SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

9-11 Şubat 2018
Şanlıurfa

Editörler

Dr. Mehibe ŞAHBAZ
Damecan SADYKOVA

Institute Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Pubicator: 2014/31220)

TURKEY

TR: +90 342 606 06 75

E posta: kongreiksad@gmail.com

www.iksad.org www.iksadkongre.org

Bu kitabın tüm hakları İKSAD'a aittir. İzinsiz kopyalanamaz ve çoğaltılamaz
Kitapta bulunan eserlerin yasal ve etik sorumluluğu yazarlara aittir

Iksad Publications - 2018©

Yayın Tarihi: 20.02.2018

ISBN – ISBN 978-605-9885-56-0

TÜRK İNANÇ VE DÜŞÜNCE SİSTEMİNDE SEVRİ/SELVİ VE KAYIN AĞACININ YERİ VE ÖNEMİ

Dr. Mehibe ŞAHBAZ*

Özet

Ağaç kültü Dünya kültürlerinin ortak sembolleri arasında yer almaktadır. İnsanoğlu için var olmanın başlangıcı ve sonrasında hava, su ve toprak kadar önemlidir. İnsanın inanç ve düşünce dünyasında öncelikli olarak beslenmenin, türeyişin, tanrıyla irtibat kurmak ve cennete ulaşmak için bir araç rolünü üstlenmektedir. Ağaca tanrısal bir varlık gözüyle bakan insanlık ağacı inanç mekanizmasının ana eksenin de değerlendirmiştir. Ağaç eski Türklerin önem verdiği kutsallar arasında kabul edilmektedir. Eski Türkler din değiştirdikten sonra önceki inançlarının birçoğunu terk etmişler ancak eski dinlerinin kutsalları arasında yer alan ağaç kültürlerini aynen yaşatmaya devam etmişlerdir. Türkler İslam dinini kabul etmesiyle birlikte ağaç inancın özü olmamıştır. Ağaç yaradılışı temsil etmiştir. Yaradılışı temsil eden Tuğba ağacı, Hacer-ül esved gibi semboller yaratıcı değil, yaratılışı izah etmektedir. Ağaç insanoğlunun ortak kültürleri arasında yer almasına rağmen her kültür ve millet tarafından farklı anlamda algılanmaktadır. Eski devirlerden itibaren, hemen hemen her Türk boyunun inanç sistemi içinde bazen aynı bazen de farklı ağaçların kutsal kabul edildiği görülmektedir. Hatta Eski Türklerde ağaca verilen kutsallık boylar arasında farklılık göstermektedir. Eski Türklerde başlangıçta Tanrı'nın ve hükümdarın sıfatı olan kutsal ağaç inancı, zamanla hükümdarlığı, ataları temsil etmiş ve en nihayetinde de sülalenin veya boyun temsilcisi olmuştur. Böylece ağaç Eski Türklerde kutsal ağaç, ölümsüzlük ağacı ya da hayat ağacı olarak nitelendirilmiştir. Eski Türklerde gökleri delip geçen kutsal bir ağacın var olduğu inancı yaygındı. Bu ağacın bazen kayın ağacı olduğu anlaşılmaktadır. Eski Türklerin Kayın Ağacına inanmalarından dolayı dini inanç manzumelerini bu ağacın etrafında ifa etmekteydiler. Çünkü onlar bu ağacın dünyanın merkezini tayin ettiğine ve hükümdarın bu ağaç vasıtasıyla göğe yükseldiğine inanmaktaydılar. Eski Türk inancına göre, Tanrıya ancak bu kutsal ağaç aracılığıyla ulaşılabilirdi. Çalışmamızda eski Türkler arasında kutsal olarak kabul edilen Orta Asya'dan Anadolu ya kadar uzanan kutsal ağaçlardan olan Servi/Selvi ve Kayın Ağaçlarının Türk inanç ve düşünce sistemindeki önemi ve yeri üzerinde durulmuştur. Ayrıca Türk inanç ve düşünce sistemine yansımalarının dışında sağlık ve edebiyat gibi dallarda da önemli bir yere sahip olduğunu da vurgulamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Ağaç, Kültür, İnanç, Kutsal, Ölümsüzlük, Kült.

* Okt.Dr. Çukurova Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Bölümü, e posta: mevhibesavas@gmail.com

TURKISH BELIEF SYSTEM IN THE IMPORTANCE OF CYPRESS AND BEECH TREES

Abstract

Trees are among the common cult symbols of the world culture. Mankind being there for the beginning and after the air is as important as water and soil. Nutrition as a priority in the world of human thought and belief, descent, establish contact with God and assumes the role of a tool to reach heaven. Overlooking a divine being with the human eye tree to tree also evaluated the main axis of the belief mechanism. Trees are considered among the saints that the emphasis of the Turks. Old Turks have abandoned many of their previous faith after changing religion, but they continued to live the same culture situated between the sacred tree of ancient religions. Turkey is not the essence of the tree with faith to accept Islam. Trees are represented creation. Tugba tree representing Creation, Hajar-ul Aswad symbols are not as imaginative, illustrate the creation. Although among the common man's tree is perceived in different cultures by means of every culture and nation. Since ancient times, it is seen that the length of almost every Turkish belief system, sometimes the same and sometimes different tree is considered sacred. The sacred tree of God and faith in the capacity initially ruler in old Turks, represented ancestors and family have been representatives of the clan or in the end. Thus the old tree in holly tree Turkey, immortality has been described as a tree or tree of life. The belief that the heavens are penetrating a sacred tree in the old Turks were common. This is sometimes understood that the beech tree. Due to believe in the old Turks poem of beech trees were to perform their religious beliefs around this trees. Because they ascend through the years residents agreed that the center of the world and ruler of this tree that the assignee of this tree. According to the ancient Turkish beliefs, but God was accessible via the holly tree. In our study, among the old Turks from central Asia extending accepted as holly or sacred trees of up to Service/Cypress and its importance in the Turkish system of beliefs and thoughts focused on Beech and location. Turkey also in fields such as health beliefs and thoughts and reflections on literature outside of the system will try to emphasize in that it has an important place.

Keywords: Tree, Culture, Religion, Holy, Immortality, Cult.

GİRİŞ

Çeşitli alanlarda farklı özelliklere sahip olan dünya topluluklarının düşünüş ve inanç sisteminde de bazı benzerlikler gösterdiği de bilinmektedir. Bu düşünüş ve inanç sistemlerini oluşturan en önemli değerlerden biri de ağaç kültürüdür (Roux, 2005:65). Ağaç kültü dünya topluluklarının kültürlerinin ortak unsurlarındandır. Dünya kültüründe ağaç varlığın başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Ağaç üzerinde zengin bir inanışı barındırmaktadır. Bu sebepten dolayıdır ki ağaç kutsallık ya da tanrısal olarak yaklaşılmış üç katmanlı âlemi birleştirmesi özelliğiyle kozmik ağaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kozmik Ağacı dünyanın merkezinde düşünmek gerekmektedir. Yeryüzünün merkezinde yer alan ve dünyanın eksenini kabul edilen Kozmik Ağacı, inanca göre bir dağın en üstünde yer alır, yer-gök ve yeraltının kesişme noktasıdır. Yeryüzünün merkezinde olan kozmik ağacı, yenilenmeyi ve sonsuzluğu ifade etmektedir. Aynı zamanda yeryüzünün simgesi ve evrenin başlangıcı olarak kabul edilir. Kozmik Ağaç (Dünya Ağacı) kavramı arkaik geleneğinde dünyanın kutsallığını, doğurganlığını ve sürekliliğini ifade etmesinin yanı sıra verimliliği ve ölümsüzlüğü ifade etmektedir (Ögel, 1995:478). Türkler yaşadıkları coğrafya gereği birçok yerli ve yabancı din ve kültürel unsurlarla karşılaşmışlardır. Bu yüzden ki Eski Türklerde boylar arasında yüksek bir kozmogoni anlayışı vardır. Göktürklerde yukarıda gök, aşağıda yer, ikisinin arasında insanoğlu ve insanoğlunun üzerinde de Türk hakanının yaratıldığına inanılmaktadır (Esin,1979:11). Türk toplulukları arasında dünya ağacı ile dağ motifi birbirini tamamlamaktadır. Dünya ağacı kozmik olarak yerin merkezinden yükselmekte ve kozmik yerleri birbirine bağlamaktadır. Onun köklerinin yerin derinliklerine kadar uzandığına inanılmaktadır. Moğollara göre Tanrılar bu ağacın meyvesiyle beslenmektedir (Ögel, 1971:432). Altay Türklerinde ise çocukların ruhlarının doğmadan önce küçük kuşlar olarak kozmik ağacın dallarında dinlendiğine inanılmaktaydı (Ergin, 1986:169). Bundan ötürü Şamanın davulunun dünya ağacından yapıldığına inanılmaktaydı (Sayım,1993:103). Altay Türklerinin inandıkları bir efsaneye göre her şeyin merkezinde bütün ağaçlarda en yüksekte olan Tanrı'nın oturduğu yere dokunan bir çam ağacı büyümektedir. Abakan Tatarlarında ise dünyanın ortasında demir bir dağ vardır. Bu dağın üzerinde de yedi dallı beyaz bir kayın ağacı dikilmiştir (Uno Harva,1959:52). Tatarlarda kayın ağacından Altın yapraklı kutsal kayın, Sekiz gölgeli kutsal Kayın, Bay Kayın diye bahsetmektedir (Ögel,1971:91). Birçok Türk boyundaki inanışa göre gökteki var olduğu kabul edilen ağaç zamanla büyümüş, her tarafa dal budak sararak Tanrı'nın çocuklarının bu ağacın himayesi altına girerek bu ağacın dalları arasında uçmaktadır (Ögel, 1971:94). Birçok Türk boyuna göre Tanrı insanları kötülükten korumak için vermiş olduğu bu öğütleri bu ağacın altında gerçekleştirmiştir. Türkler bilhassa kayın, meşe, çam, kavak, ardıç, servi/selvi ağaçlarını kutsal kabul etmişlerdir (Ocak,1993:86).

1.Eski Türk Boylarında Ağaçla ilgili İnanışlar

İslamiyet ve Gök Tanrı inancına göre kutsal ağaç Tanrı'nın kut'unu temsil ederken diğer inanç sistemlerinde Tanrı'nın bir parçası olarak kabul edilerek kült kavramı bir tapınma şekline dönüşmüştür (Uslu,2016:165). Türklerin dünyayı algılayışının merkezinde, üç âlemi birbirine bağlayan dünya düzenini sağlayan her biri ayrı bir anlama sahip olan ağaç vardır.

Türklerin kutsal kabul ettiği ağaçların başında da Kayın ve Selvi/Servi ağacı gelmektedir. Gök Tanrı'nın sıfatlarını sembolize eden ve Tanrı kutunu taşıyan bu ağaçlar buldukları bölgelerin yüksek dağ zirvelerini ve çevresini kutsallaştırmaktadırlar. Türk inanç ve düşünme sistemine göre bu kutsal kabul edilen bu ağaçlar genellikle evlerin yakınlıklarına dikilmeleri hoş karşılanmamıştır. Kutsal kabul edilen bu ağaçların ayakaltında olmaları ve kirli yerlerde bulunmaları düşünce ve inanç sistemlerine ters gelmiştir (Ergun, 2017:246). Şayet bu kurallar yerine getirilmezse bu işi yapanların Tanrı tarafından mutlaka cezalandırılacağına inanılmaktaydı. Türklerde ağaçlar, insanlara gerçek şekilleriyle görünmeyip onların varlığı dünyanın bekasının teminatıdır. Türklerde kemik ve ağaç kut sembolü olarak kabul edilmektedir (Ocean,165). Bunların birlikteliği dünyayı ayakta tutmaktadır. Eski Türklerde evi, obayı, boyu temsil eden ağaçların bir ruh taşıdığına inanılmaktaydı (Kaya, 2007:58). Bu ruhun temsil ettiği eve, obaya, boya bereket getirdiği ve mutluluğun teminatı olduğuna inanılmaktaydı. Bu ağaçlar Tanrı kutu taşımaktadırlar. Ancak İğde ve dikenli ağaçlar ve çalılar ise evin bahçesine dikilerek bu şekilde kötü ruhlardan korunulduğuna inanılırdı. Türklerin kutsal olarak kabul ettiği ağaçlar genelde meyvesiz, ulu, açık renkli, gölgeli ve iridir. Ayrıca meyveleriyle besleyici özelliğe sahip olan ağaçlarda kutsal kabul edilirdi (Ergun, 2017:247). Eski Türklerde ağaçla ilgili inanışların ortaya çıktığı ilk bölge kutlu kabul edilen Ötüken' dir (Ocak, 1983:85). Hunların her yıl yaz bitiminde başkentleri olan "Lungch'eng"(Ejder Şehri) denilen yerde bir çam ağacının altında ayinlerini yaptığı bilinmektedir (Esin, 1979:83). Hunlara benzer To-balar ve Kargılarda benzer bir şekilde ayinlerini kutsal kabul ettikleri ağacın altında gerçekleştirmişlerdir. Buna benzer şekilde Göktürklerde de dini tören ve inanışların yapıldığı bilinmektedir (Ocak, 1983:85). Ancak Uygurlarda ağaçla olan inanışların farklı bir şekilde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Ünlü Uygur Menşe efsanesine göre Uygurlar kendilerinin Kara kum'da Tuğla ve Selenka nehirlerinin birleştiği yerde fıstık ve Çam fıstığı ağaçları arasına gökten inen ışıktan türediklerine, yani atalarının bu ışığın, o ağaçları gebe bırakması sonucu dünyaya gelmiş olduklarına inanmışlardır. Altay kavimlerinin hemen hemen hepsi çam bilhassa kayın ve selvi/servi ağacını kutsal kabul etmişlerdi (İnan, 1987:65). Başkurtlar, Kazaklar, Kırgızlar, Buryatlar, Yakutlar çam, kayın ve servi/selvi ağaçlarına kurbanlar sunulmaktaydı. Bu bağlamda Yakut şamanlarının her birisinin ayrı bir ağacı bulunmaktaydı. Eski Türklerde şaman olmak isteyen bir genç, bir ağaç diker ve ağaç büyüdükçe de şamanın rütbesi de artardı. Şamanın ölmesi durumunda da ağacı da yok edilirdi (Ögel,1971:93). Eski Türklerde Şaman ile ona ait olan ağaç arasında bir bağ olduğuna inanılırdı (Altıntaş, 1987:143). Eski Türklerdeki inanç ve düşünce sisteminde ağacın sürekli olarak yeniden dirilen bir varlık olması sebebiyle, hayatın taşıyıcısı olduğu düşünülmüş ve bu inancın bir sonucu olarak insan hayatıyla ağaç arasında bir bağ kurulmuştur. Bu inanç ve düşünce sisteminin başlangıcı çok daha eskilere dayanmaktadır. Bu inancın bir sonucu olarak Ögeday ve Kubilay'ın bizzat kendileri için ağaç diktikleri ve bu ağaçlara kimsenin dokunmamasını istemiştir (Ocak,1983:88). Türk ve Moğol toplumlarına baktığımızda mezarlarını genellikle ağaç altında yaptırmışlardır. Bu gelenek daha sonra Türklerin İslam dinini kabul etmesiyle aynen devam ettirilmiştir. Bu sebepten dolayıdır ki Müslüman Türklerin mezarlara gömdükleri ölülerin baş ve ayak kısımlarına çam veya selvi/servi ağacı dikilmektedir (Ögel, 1971:95). Eski Türklerdeki ahret inancı gereği öldükten sonra tekrar dirileceklerine inandıkları için cenaze defin olayını yaprak dökümüne veya ağaçların tomurcuklanmasına kadar beklenilirdi (Rasony,1942:34). Türklerde önemli şahsiyetler ölünce bu kişilerin cesetleri önce bir deriye sarılır daha sonrada ağaçtan tabut yapılır ceset içine konularak defnedilirdi (Rosany, 1942:71). Türk inanç ve düşünce sisteminde ağaç sonsuz gücün ve kudretin sembolüdür. Ayrıca ağaç hükümdarlık ve sülaleyi temsil etmekteydi (Ergin, 1986:51).

2. Türklerin İslam Dinini kabul etmesinden sonra Ağaçla ilgili İnanışları

İslamiyet Arap yarımadasında ortaya çıktı. Başta savaş olmak üzere ticaret, kültürel ilişkiler aracılığıyla çeşitli devletlere dağılmıştı. Türkler üzerinde İslamiyet'in etkisini göstermesi yaklaşık dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren olmuştu. İslam dinin kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerimde ağaç ile ilgili ayetler bulunmaktadır. Bilindiği gibi Türklerin İslam dinini kabul etmeden önce birçok dini kabul ettiklerini biliyoruz. Türklerin bu inançlarında ağaç kültürünün önemli yer tutmuştur. İslamiyet'in kabulüyle ağaç kültürünün yeni bir şekle bürünerek kült özelliğini kaybetmiştir. Kur'an-ı Kerimde ağaçla ilgili birçok ayet-i kerimeler yer almaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır. İbrahim suresi 24-25 ayetinde “ Görmedin mi Allah nasıl bir benzetme yaptı. Güzel söz, kökü yerin derinliklerinde sabir, dalları ise göğe doğru yükselmiş bir ağaç gibidir ki Rab bir izniyle her zaman meyvesini verir. Aynı surenin 26. ayetinde “İman güzel ağaca benzetilmiştir. Bir ağacın dalları, gövdesi, meyveleri vardır. İman ağacının damarları, ilim, marifet ve yakindir; gövdesi ihlâstır; Dalları iyi işler ve davranışlar; meyveleri ise güzel işlerin getirdiği temiz haylardır.” Burada kötü söz köksüz bir bitkiye benzetilmiştir. Sağlam kökü, yükselen dalları, güzel meyveleri yoktur. Gölgesi de yoktur diyerek kâfiri tanımlamıştır. Mü'minun suresi 20. Ayette de “ Sina dağından çıkan bir nebat yetiştirdik ki o ağaç hem yağ hem de yiyenlere katık çıkar”. “Bu ağaç zeytin ağacıdır.” İslam'da Tuba ağacının yeri oldukça önemlidir. Bu ağaç cennet ağaçlarından biridir. Cennette en büyük ağaç Tuba ağacıdır. Bu ağacın dalları aşağıya doğru sarkmış kökü yukarıda gözlerden kaybolmaktadır. Ağacın aslı incirdir. Dalları zebercetten, yaprakları sünüştendir. Yetmiş bin dalı vardır. En büyük dalı arşa uzanmaktadır. En küçük dalı da dünya sarmasına sarkmaktadır. Cennette hiçbir makam hiçbir kasır yoktur ki Tuba ağacının dallarının gölgeleri ora vurmasın. Onun kökünden beyaz kâfur renginden bir mayı kaynamaktadır. Bir atlı sene onun dalları gölgesinde yürüse nihayetini bulamaz. Canlar hep onun meyvesini arzular, gözler o meyvelerin cazibesıyla mest ve mahmur olur (Balcıoğlu, 1944:153). Kur'anda ayrıca Secer-i ahdar ağacından da bahseder ki Allah bu ağaçtan ateş meydana getirerek insanların hizmetine vermiştir (Topaloğlu,1988: 468). İslam dininde Hoca Ahmet Yesevi, Mevlana, Yusuf Has Hacib gibi ulu kimselerin nazarında da ağaç çok önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Türk İnanç ve Düşünce Sisteminde Kayın Ağacı

Türk kültürünün ve mitolojisinde en önemli ağaçlarda biride kayın ağacıdır. Latince adı Betula Tournef olarak telaffuz edilen bu ağaç Kayıngiller adıyla bilinmektedir. Bu ağacın birçok çeşitleri vardır. Türkistan, Sibiryaya, Rusya ve Baltık ülkelerinde bulunan Kayın ağacı büyük ormanlar halinde bulunmaktadır. Kayın ağacının yaprakları kavak ağacına benzemektedir. Tohumlu bir bitki olan Kayın ağacı çalı gibi bodur, Çınar gibi ulu çeşitleri vardır. Türkistan'da huş denildiğinde bu ağaç akla gelmektedir (Yund,1972:36) . Türk kültürünün inanç ve düşünce sisteminde en önemli ağaç Kayın ağacıdır. Kayın ağacına bir aracı gözüyle bakılmaktadır. İyi ve koruyucu ruhlar bu ağaç vasıtasıyla yeryüzüne inmektedirler. Kayın ağacı Tanrı kutunun içindedir. Bundan dolayı Türkler bu ağacın buldukları yerlerde insanların içine ferahlığın ve huzurun geldiğine inanılmaktadır. Türklere göre bu ağaç insanları iyiliğe yönlendirmektedir (Ergun, 2017:247). Türklere göre inanç sistemine göre, Kayın ağacına kadınların anaların ana kutları sinmiştir. Bu yüzden bu ağacı kesmek yasaktır (Ergun, 2017:248). Kayın ağacının birçok çeşitleri olduğundan daha önce bahsetmiştik. Çatalı kayın dalının kadınların doğum yapmasına yardımcı olduğuna

inanılmaktadır. Kayın dalının temizleme ve insanı rahatlatma özelliğine inandıkları için hafif hastalıkları kayın dalı ile tedavi etmişlerdir (Yıldırım, 2000:414). Kayın ağacının ruhu insanın içine girdiği zaman insanın daha merhametli ve iyi olacağına inanılmaktaydı. Ayrıca bu ağaçla yapılan her duanın kabul olacağına inanılmaktaydı (İnan,1987:447). Türklerdeki inanç biçimine göre Kayın ağacı başlangıçta cennette yaratılmıştır. Cennetin merkezinde üç âlemi birleştiren Dünya ağacı, güneyinde ise Kayın ağacı bulunmaktadır. Er Sogotoh destanında bu durumdan da şu şekilde bahsedilmektedir. “.....Evden yine çıkıp güneye bakınca, güneyde büyük bir kayın ağacının yükseldiği görülmüş. Bu kayın ağacı da o kadar güzelmış ki tıpkı bir genç kızı andırmış. Bu tepe üzerinde yükselir ve adeta bir adacık meydana getirmiş.....” (Tarama sözlüğü,1969:2373). Kayın kelimesi eski kaynaklarda kadın olarak geçmektedir. Cennetteki kayın ağacının kadına benzetilmesi tesadüfen ibaret değildir (Eren, 2001:685). Eski Türklerdeki inanç ve düşünce sisteminde kadın ve çocukların koruyucu ruhu olarak bilinen Umay’da Tanrı’nın emriyle yeryüzüne inerken yanında iki kayın ağacı getirmiştir. Kötü ruhlarla mücadele ederek insanları Erlik’in elinden kurtaran kamlar davullarını, kulanmış oldukları kap kaçakları, asalarını, teflerini kayın ağacından yaparak bu ağacın resmini davulların üst kısmına yani göğe bakan tarafa çizmişlerdir (İnan, 1987:64). Eski Türklerde kayın ağacına huş ağacı da denilmektedir ki bu ağaç Altay Türklerine göre erkektir (Ocak, 1983:86). Ancak Yakutlarda da kayın ağacı beyaz saçlı ihtiyar kadın şeklindedir. Yakutlar kayın ağacından yapılan eşyalara büyük önem vererek bu eşyalarda sihirli bir güç olduğuna inanırlardı. Kayından yapılan kürek ve yabaların Tanrı’nın okları olarak kabul ederlerdi. Fırtına çıktığında yaba veya küreği rüzgârın geldiği tarafa çevirerek kötü ruhları bu şekilde uzaklaştıracaklarına inanırlardı (Ergun, 2017:256). Altay Türklerinde Bay Ülgen’e kurban kesme töreni bir kayın ağacı korusunda yapılır. Altay şamanlarının inançlarına göre kayın ağacı, Tanrıdan ayrılmıştır ve ona yıldırım düşmez (Ögel, 1975:477). Yine Altaylarda uğursuzluk ve hırsızlıktan korunmak için kayın ağacından faydalanılırdı (Ergun,2017:257). Herhangi bir hırsızlığı ortaya çıkarmak için Altaylar ormandaki kayın ağacına giderek ağacın dalını büküp dibindeki topraktan bir avuç alınırsa suçlu aniden hastalanıp ortaya çıkardı (Salmin, 1994:182). Abakan Türklerinin alplık destanında yedi dallı kayın ağacı, bir demir dağ üzerinde yer almaktadır (Ocak, 1983:87). Yakut Türklerinde bu ağaca kurban adarlar ve dua ederlerdi. Bu ağaç kurusa bile kesilmezdi (Esin,1976:162). Çin kaynaklarından Kırgızların kayın ağacına kurban kestiklerini görmekteyiz. Aynı şekilde Başkurlarda da kayın ağacı oldukça kutsal kabul edilmektedir (Ülkütaşır, 1963:15). Dede Korkut Destanlarında kayın ağacı okla temsil edilir. Bu oklar hükümdarlığı temsil etmektedir. Ayrıca Eski Türklerdeki inanç biçiminde kayın ağacının bir özelliği de Tanrı ya da elçiler kayın ağacı üzerinden görünüp seslenmesidir (Ögel,1971:479). Orta Asya’da ki kayın ile Anadolu’daki kayın farklıdır. Anadolu’da karaağaca kayın denilmektedir.

4. Türk İnanç ve Düşünce Sisteminde Sevri/ Selvi Ağacı

Ebediyetin sembolü olan Selvi/Servi ağacı daima yeşil olmaları hasebiyle ata ruhlarının cennette olduğuna inanılırdı. Dua Gaba Ağaç veya namaz ağacı olarak da bilinmektedir (Ergun, 2017:202). Altay dağları ve Sibiryaya sedir ağacının vatanıdır. Servi/selvi ağacı merhametiyle Tarının “er- Rahim,” korunmasıyla “el- Müheymin, büyüklüğüyle “ el- Azim”, “ el- Kebir” sıfatlarını taşımaktadır (Ergun, 2017:292). Eski Türk inancına birçok Türk devletlerine göre selvi/servinin bulunduğu bölge tanrıya dua edilecek yer olarak algılanmaktadır. Altaylarda yaşayan Çalkanlar, servi/selvi ağacına yürük demektedirler ki bu da yürek anlamına gelmektedir. Sevri/Selvi ağacının ormanlarda başta insanlar olmak üzere birçok canlıya hayat verdiğine inanırlardı. Altay taygalarında bu ağacın önemi çok daha

büyüktür. Taygada şayet kozalak yok ise ormanda yaşayan canlılarında yok olacağına inanılmaktaydı. Bu ağacı kendisine boy ağacı olarak seçen Çalkanlar servi/selvi ağacını dev bir bahadıra benzetmektedirler (Ergun, 2017:292). Altaylardaki Türk boyları taygaya ava gittiklerinde çadırlarını selvi/servi ağacının altında kurarlardı. Servi/Selvi Türk kültür tarihinde çok önemli ve özel bir konum edinmiş ağaçlardandır. Türklerin İslam dinini kabul etmesiyle Türk-İslam düşünce ve inanç sisteminde servi/selvi Kur’anda elif harfine benzetilmesinden dolayı tevhit inancının bir simgesi olarak benimsenmiştir. Rüzgâr estiğinde çıkarmış olduğu “hü” sesine benzer ses çıkartmasından dolayı, ölümlerden çıkan kokuları giderdiğine inanılması ve dezenfektan özelliğinin dolayı bu ağaç Türk- İslam mezarlarını süslemiştir (Altaylı, 1994:21). Servi/Selvi ağacı Türk inanç ve düşünce sisteminde mezarlıklarla özdeşleşmiştir. Bu ağacın bilhassa su kenarlarında ve mezarlıklarda olmasından dolayı hem ölümün hem de hayatın sembolü olmuştur. Türk- İslam düşünce ve inanç sistemine göre bu ağaç Allahın rahmet sıfatını kendi içinde barındırmaktadır. Servi/Selvi sevgili olduğuna göre bu ağaca yakın olmak da ona kavuşmak olarak da yorumlanır. Bu özelliğinden dolayı bilhassa mezarlıklarda bulunması ile de değişik bir imaya yol açmaktadır. Aslında servi/selviyle ima edilen sevgiliye kavuşmak ancak servinin diyarı mezara girmekle mümkündür (Kaplan, 2010:305).

Bu ağaç Türklerin inanç ve düşünce sistemindeki öneminden dolayı mezarlarda ve Türk sanat motiflerinde çokça görülür (Yavuz, 2006:279). Servi ağacının uzun ve her daim yeşil kalması ebediyetin sembolüdür. Mezarlıklara dikilen servi ağacı atalarının ruhlarını göğe ulaştırmada araç olarak görülmektedir. Yeşil olmaları ise ata ruhlarının cennette olduğunun kanıtı olarak görülmüştür. Mezarlıklardaki bu ortak sembol eski Türk yurtlarında görülmektedir. Birçok mezar taşlarında, özellikle Türk süsleme sanatında İslam öncesi dönemlerden başlayarak Anadolu da XIII-XIX. yüzyıllar arasında önemli yer taşıyan hayat ağacı tasvirinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. İnsanlık tarihinden daha eski olan ağaç devamlı yeşil kalan yer altına, yeryüzüne ve göğe hâkimiyetiyle her dönem hayranlık uyandırmıştır. Türklerin yaradılış mitlerinden İslamiyet’e kadar ve sonrasında da bu sembol kutsallıkla anılmıştır. Batı Anadolu bölgesinde ki mezarlıklarda tek başına ağaç, dal, yaprak, ya da çiçek gruplarından oluşan süslemelerin yanı sıra hurma ağacı servi, sarmaşık, lale ve servi -lale, servi- sarmaşık gibi birkaçının bir araya getirilmesiyle oluşturulan kompozisyonlarda vardır (Yavuz, 2006:281). Servi ağacı sadece inanç unsuru olmadığını ayrıca sanat ve mimariye de yansıdığı, Türklerin bu unsura verdiği önemi açıkça görülmektedir. Servi ağacının kültürümüzdeki yeri ağaçlara katılan kutsallık unsuru günümüzde birçok anıt ağaç tespitinin yapılması bu çalışmalarda anıt ağaçların özelliklerini boy, yaş, tepe, fiziki görünümü ile mistik özellikler taşımaktadır (Sazak, 2014:196). Servi kıymetli odunu yanında, endamlı görüntüsü ve muhteşem yeşil bir alevi andıran tepe yapısının rolü ile geçmişten günümüze yakın bir ilgiye konu olmuştur. Eski Mısır, Lübnan ve İran’da yaşayan toplumların Sedir, Servi ve Ardıç gibi ağaç türlerini kutsal sayarak bu ağaçlardan yapılan her türlü eşya ve malzemeyi saray, mezar ve tapınaklarının vazgeçilmez öğeleri olarak görmüşlerdir (Roux, 2005:66). Zerdüştinine inananlara göre ateşi simgeleyen servi, Yunanlılar için sonsuzluğu temsil ettiğinden ünlü filozof Platon, düşüncelerini bu ağaçtan yapılmış levhalar üzerine kazıtmıştır. Yine Yunan mitolojisinde Akdeniz yöresinin önemli ağaç türlerinden sayılan servinin, Apollon’un âşık olduğu Giritli Cupaerrisos adında bir delikanlının Tanrı Zeus tarafından ağaç haline getirilmiş görüntüsü olduğu belirtilmiştir (Kaya, 2007:165) . Türkçede servi yanında selvi dendiği de görülür. Eski kaynaklarda genellikle üç servi türünden söz edilir. Serv-i azad, serv-i naz, serv-i sehi. Servi Türk şiirindeki önemli bitkisel unsurlar arasında yer alır. Servi ağacı edebiyatımıza da girerek yine özel ve önemli bir unsur olduğunu sevgiliyi sembolize etmesi divan şairlerinin birçok kez benzetme unsuru olarak ele alındığını divan şiir örneklerinde

karşılmaktadır. Türk şiiri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, serviden daha fazla dikkat çeken başka bir ağacın olmadığı görülür. Sosyal anlamda dini bir kimlik kazanmış olması yanında, uzun boy içinde bir simge olarak benimsenmesi de bu konumun yerleşmesinde etkili olmuştur (Hakverdioğlu, 2016:218). Servi divan şiirinde, sevgilinin boyu için yaygın biçimde kullanılan benzetme unsurlarının başında gelir. Sevgilinin servi boylu veya servi endamlı olmasında bülend, ser- efrac, hırman, dil-cü, dil-ara, dil-dar, bala, a'la, mevzun gibi sıfatları önemli bir işlev görür. Zira bu nitelikler aynı zamanda sevgilinin boyu ve endamı için de geçerlidirler. “Ey boyu servim, ol kaddi servim, sen boyu serv-i revanım” gibi hitaplarla anılmaktadır. Divan şiirinde ölüm teması da genel olarak değerlendirildiğinde; servi motifleriyle ilişkilendirilmesi, aşığın mezarı ve tabutuyla ilgili isteklerine bağlanır. Öldükten sonra isteklerini anlatan aşığın servi ağacından tabuta konulmasını arzu etmesi, yine sevgilinin boyuyla alakalıdır (Özderen, 2015:27). Aşığın bazen mezarının yanında bazen de mezar taşının yerine servi olmasını istemesinin nedeni, sevgilinin boyunu servide görmesindedir. Ayrıca servinin Allah’ın sembolü olarak kabul edilir. (Kaya, 2007:162). Servinin sadık bir sevgilisi vardır: Kumru. Gülün bülbülü, ateşin pervanesi Leyla’nın Mecnun’u olduğu gibi onunda dünyaca bilinen bir ‘aşık-ı sadık’ı vardır. Bu serviyi diğer ağaçlardan üstün kılmaktadır. Başka bir halk hikâyesi de Kerem ile Aslı hikâyesinde Kerem Aslı’ya ait bazı eşyaları görünce sazın tellerine vurur ve servi ağacı ile konuşur. Selvi ağacının daha pek çok özelliği vardır. Servi dik başlıdır. Servi doğruluktur, servi Elif-Allah sembolüdür, servi sevgilidir, servi yol boyu dizilen güzellerdir diye de tanımlarını sıralamak mümkündür (Hakverdioğlu, 2016:219).

SONUÇ

Türk inanç ve düşünce sisteminde ağaç kavramı her dönemde önemini korumuştur. Türkler üzerinde yaşadıkları coğrafya gereği birçok din ve kültürle karşılaşmışlar, iç içe yaşamışlar ve birbirlerinden kaçınılmaz olarak etkilenmişlerdir. Bu din ve inanışlar Türklerin dünya görüşlerini, yaşadıkları ortamı algılayış biçimlerini etkileyerek tabiatta var olan birtakım nesnelere manevi anlamlar yüklemelerine sebep olmuştur. Eski Türklerde Gök Tanrı inancı gereği tabiat ve tabiatüstü güçlerle büyük önem verilmiştir. Bu tabiatüstü güçlerin (ruhlar) insanlara iyilik veya kötülük yapabileceklerine inanılmıştır. Bu sebepten dolayı bilhassa Eski Türkler doğadaki her şeye bir anlam yüklemiştir. Bunlardan biriside ağaçla ilgili inanış ve uygulamalardır. Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle birlikte daha önceki ağaçla ilgili kutsal ağaç inancı devam etmiştir. Eski Türkler önceki inanç ve düşünce sistemlerini İslami unsurlarla uzlaştırmayı başarmışlardır. Çalışmamızda ele aldığımız Kayın ağacı ve Servi/Selvi ağaçlarının Türklerden inanç ve düşünce sisteminde İslam dininin kabul etmesinde sonra devam ettiğini görmekteyiz. Nitekim Orta Asya’dan Anadolu’ya kadar Kayın ağacına olan inanış ufak tefek farklılıklar gösterse de bugün hala devam etmektedir. Kayın ata, kayın ana, kayın birader gibi akrabalık kavramlarını ifade eden bu sözcükler İslam öncesi Türk inanç ve düşünce sisteminde olduğu gibi günümüzde de kullanılmaktadır. Servi/Selvi ağacı da pek çok yönü ve özelliği ile Türk inanç ve düşünce sisteminde haklı bir yere sahiptir. Türklerin yaradılış mitlerinden bugüne değin süre gelen servi ağacı inanışı ağaçların kutsal sayıldığı her daim yeşil kalmaları dimdik ve ulu görünümüyle yer ve gök arasındaki iletişim sağlama aracı olarak görünmektedir. Altay Türkleri, Uygurlar, Bulgarlar, Kıpçaklar, Oğuzlar gibi bu saydığımız Türk halklarının yaradılışı anlatırken başlangıcın kaynağını ağaç olarak sembolize ettikleri görülmektedir. Servi gerçek anlamda biyolojik ve dini nedenlerden dolayı mezarlıklara dikilmiştir. Mezarlıklara servi dikilmesinin sebeplerinden biri, onun yaz kış yeşil kalıp meyvesiz olması özellikleriyle hayat ağacı olarak nitelendirilmesindedir. Kutsallığına

inanılan hayat ağacı, Allah'ın sembolü olarak kabul edilir ve ölümden sonra olduğuna inanılan ebedi hayatı simgeler. Ağaçların kötü ruhları temizlediği inancıyla servi, mezarlıklarda yer alır. Servi ilk yaratılış mitlerinden İslamiyet'e kadar önemini hiç kaybetmeyerek kültürlerde iz bırakmaya devam etmektedir. Servi ağacı günümüz modern hayatta da değerini ve kutsiyetini devam ettirmektedir. Bu da servi ağacının eski Türklerde, modern zamanda ve ileride de kutsal olarak sayılacağı izlenimini vermektedir. Ağaç her dönemde değerli ve önemli olmuştur. Ağaç her dönem kutsal kabul edilmiştir. Nitekim Eski Türklerden günümüze kadar gelen kutsal kabul ettikleri ağaca dileklerin kabul edileceği inancıyla adaklar adanması veya çaputlar bağlanması ağaca verilen kutsallıktan kaynaklanmaktadır. Türk inanç ve düşünce sisteminde ağaç Tanrı ile bağına güçlendirmek için bir araç olmuştur.

KAYNAKLAR

- Altaylı, Seyfeddin. (1994). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*, 1-2, İstanbul.
- Altıntaş, Ayten.(1987). “Eski Türk Kültüründe Hayat Ağacı ve Ölümsüzlük Otu”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.51, İstanbul.
- Eren, Hasan. (2001). “Türklerin Ana Yurdu Sorunu”, *Türk Dili*, 600.
- Ergin, Muharrem.(1986). *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul.
- Ergun, Pervin.(2017).*Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Esin, Emel. (1976). “ Ötüken- Yış”, (Türk Sanatında Ağaçlı Dağ Hakkında Notlar), Atsız Armağanı, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- Esin, Emel.(1979). *Türk Kozmolojisi (İlk Devir Üzerine Araştırmalar)*, İstanbul.
- İnan, Abdulkadir. (1987). *Makaleler ve İncelemeler I*, Ankara.
- İnan, Abdulkadir. (1987). *Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)*,Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar.(1983). *Bektaşî Menakibnamelerinde İslam Öncesi Türk Motifleri*, İstanbul.
- Ögel, Bahaeddin .(1971). *Türk Mitolojisi*, C.II. TTK Yayınları, Ankara.
- Ögel, Bahattin .(1983). *Türk Mitolojisi*, C.II. TTK Yayınları, Ankara.
- Rasonyî, L. (1942). *Dünya Tarihinde Türklük*, Ankara.
- Salmin, Anton. (1994). *Narodnaya Obryadnost Çuvaşey*, Çeboksan.
- Sayım, Huzeyfe. (1993). Muhtelif Dinlerde Yaratılış Olayı, Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Tarama Sözlüğü. (1969). IV, Ankara.
- Topaloğlu, Bekir. (1988). “İslam’da Ağaç”, *İslam Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul.
- Uno Harva,(1959). *Les Representation Religieuses Des Peuples Altaïques* (Trad. Par Jean – Louis Perrey), Gallimard, Paris.
- Ülkütaşır, M. Şakir. (1963). *Türk ve İslam geleneğinde Ağaç*, Türk Etnografya ve Folklor Derneği Yayınları, Ankara.
- Yund, Kerim. (1972). “Türklerin Kutlu Ağacı Kayın (Huş) Adı Üzerine,” *Türk Kültürü*, S.120 .
- Kaya, Muharrem.(2007). *Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Türkiye’deki Efsanelerde İzleri*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Roux, Jean Paul. (2005). *Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Yavuz, Bayram. (2006). “Servi” , *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, C.I., Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Sazak, Gözde.(2014). *Türk Sembolleri, Hun Dönemi Türk Motif ve sembollerinin Sanata ve Hayata Yansıması*, İlgî Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Hakverdioğlu, Metin.(/2016). “Sevgili Neden Servi Boyludur?”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,C.4, S.7, s. 215-230.
- Uslu, Bahattin (2016). *Türk Mitolojisi*, Kamer Yayınları, İstanbul.
- Ocean, Anthony E. *Türk Mitolojisi*, Mitoloji Tarihi Yayınları, İstanbul.